

Топчій Василь Васильович,
директор Навчально-наукового інституту
права Державного податкового
університету, доктор юридичних наук,
професор;
Dr. Oksana Topchii,
Visiting Research Fellow at Sheffield Hallam
University, England

ДІЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ

Актуальність розгляду цієї проблематики у сьогodenні обумовлена значною кількістю дискусійних питань, спектр яких є надзвичайно широким і бере свій початок з необхідності з'ясування соціально-правової природи інституту зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі [1, с. 5].

Необхідність активізації наукових пошуків у даному напрямі вбачається і у системних вимогах, які висуваються до України Європейським Союзом (ЄС) у зв'язку з намірами нашої держави щодо вступу до вказаного Співтовариства.

Зокрема, однією із них є дотримання в нашій державі принципу верховенства права, зміст і сутність якого є значно ширшими, ніж закріпленого в ст. 8 Конституції України, а саме - права людини та її основоположні свободи мають визначати пріоритетність завдань, які вирішуються у цивілізованих та демократичних державах [2, с. 16].

Такі ж вимоги з означеного питання закріплені й у нормах європейського та міжнародного права, які мають пряме відношення до регулювання правового інституту застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність як до підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні, так і до засуджених, які відбувають визначені вироком суду покарання. Так, у ч. 2 ст. 11 Загальної декларації прав людини з цього приводу зазначено, що ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, якщо на час його здійснення він не вважався за національним законодавством суспільно небезпечним і караним.

Аналогічний нормативно-правовий принцип визначений й у ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де мова йде про те, що не може бути ніякого покарання без закону, який на час вчинення кримінального правопорушення не вважається злочином чи проступком.

У цілому, якщо узагальнити існуючі міжнародно-правові джерела, що регулюють питання застосування вимог закону про його зворотну дію у часі [3, с. 332–329], то можна зробити висновок про те,

що вказаний інститут права має застосовуватись щодо всіх підозрюваних, обвинувачених та засуджених, незалежно від:

а) ступеня суспільної небезпеки особи, вчиненого нею діяння та наслідків;

б) форм кримінальної відповідальності, які застосовувались судом до винної у вчиненні злочину особи;

в) того, чи особа була звільнена від кримінальної відповідальності на підставі ст. 75 КК (з випробуванням) за попередньо вчинений злочин за попередньо вчинений злочин, а також з інших підстав, визначених у ст. 81–87 вказаного Кодексу;

г) інших обтяжуючих обставин, які закріплені в ст. 67 КК та були визнані в судовому порядку як при кваліфікації попереднього злочину (злочинів), так і при юридичній оцінці вчиненого після нього нового кримінального правопорушення (ст. 32–34 вказаного Кодексу) (умисно (ст. 24) чи з необережності (ст. 25) КК).

Саме такий підхід є пріоритетним у науці, а саме - закон про кримінальну відповідальність, який її посилює або іншим чином погіршує становище підозрюваного, обвинуваченого або засудженого, не має зворотної дії в часі [4, с. 272]. При цьому варто зазначити, що дискусії з цього приводу на доктринальному рівні не припиняються, що тільки підвищує рівень ефективності діяльності органів досудового розслідування та судів різних рівнів в Україні.

Отже, виходячи з результатів проведеного аналізу змісту національного законодавства, міжнародно-правових актів та практики їх реалізації, а також наукової літератури з питань, що виникають на практиці у зв'язку зі зворотною дією закону України про кримінальну відповідальність у часі, слід констатувати, що існуючі у зв'язку з цим проблеми варто вирішувати на підставі ст. 58 Конституції України та ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які зобов'язують правоохоронні органи та суди застосовувати вказаний інститут права до будь-якої винної особи, яка є учасником кримінального провадження, або засудженого, що відбуває чи відбув покарання.

Список використаних джерел

1. Новікова М. В. Зворотна дія кримінального закону в часі: магістерська робота. Київ: Нац.ун-т «Києво-Могилянська академія», 2020. 99 с.

2. Доповідь про правовладдя. Європейська комісія «За демократію через право» (переклад українською С. Головатого). Страсбург: CDL-FD (2011)003rev, 2011. 91 с.

3. Пушняк О. В. Дія в часі норм міжнародних договорів. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/62951/Pushnyk.pdf>

4. Борисов В. І. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право. 2017. С. 271–272.